

Mánnáid-, nuoraid-
ja bearašdirektoráhtta

MÁNÁIDSUODJALUS

Mánnái buoremussan

NOROGA MÁNÁIDSUODJALUS

Mánáidsuodjalus galgá veahkehit ja doarjut mánáid, nuoraid ja bearrašiid go lea vátttes dilli ruovttus, dahje jus mánna eará sivaidd geažil dárbbaša mánáidsuodjalusa veahki (ovdamearkka dihtii láhttenválttisvuodát, gárrenmirkkot). Lea váhnemiid ovddasvástádus fuolahit iežaset mánáid. Muhto jus váhnemat rahččet dahje sis lea lossat, de galgá mánáidsuodjalus veahkehit nu, ahte mánát ja nuorat ožžot fuolahusa maid dárbbašit.

Mánáidsuodjalus galgá sihkkarastit ahte mánát ja nuorat, geat ellet dilálašvuodain mat sáhttet vahágahttit sin dearvvašvuoda ja ovdáneami, ožžot veahki ja fuolahusa rivttes áigái, ja fuolahit mánáide ja nuoraide oadjebas bajásšaddandili.

Mánái buoremussan

Mánáidsuodjalusa vuolggasadjin galgá leat dat mii lea mánái buoremussan. Muhtumin dát sáhttá šaddat váhnemiid oaivila vuostá. Mánáidsuodjalus galgá vuosttažettiin veahkehit ja doarjut váhnemiid nu, ahte ieža sáhttet leat iežaset mánáid fuollaolbmot. Jus dát veahkki ii leat doarvái, dahje jus váhnemiid váttisvuodát leat menddo stuorrát, de sáhttá leat áigeovuodil fárrerhit ruovttus eret oanehat dahje guhkit áigái.

MIS LEA VÁTTES DILLI. SÁHTTÁ GO MÁNÁIDSUODJALUS VEAHKEHIT?

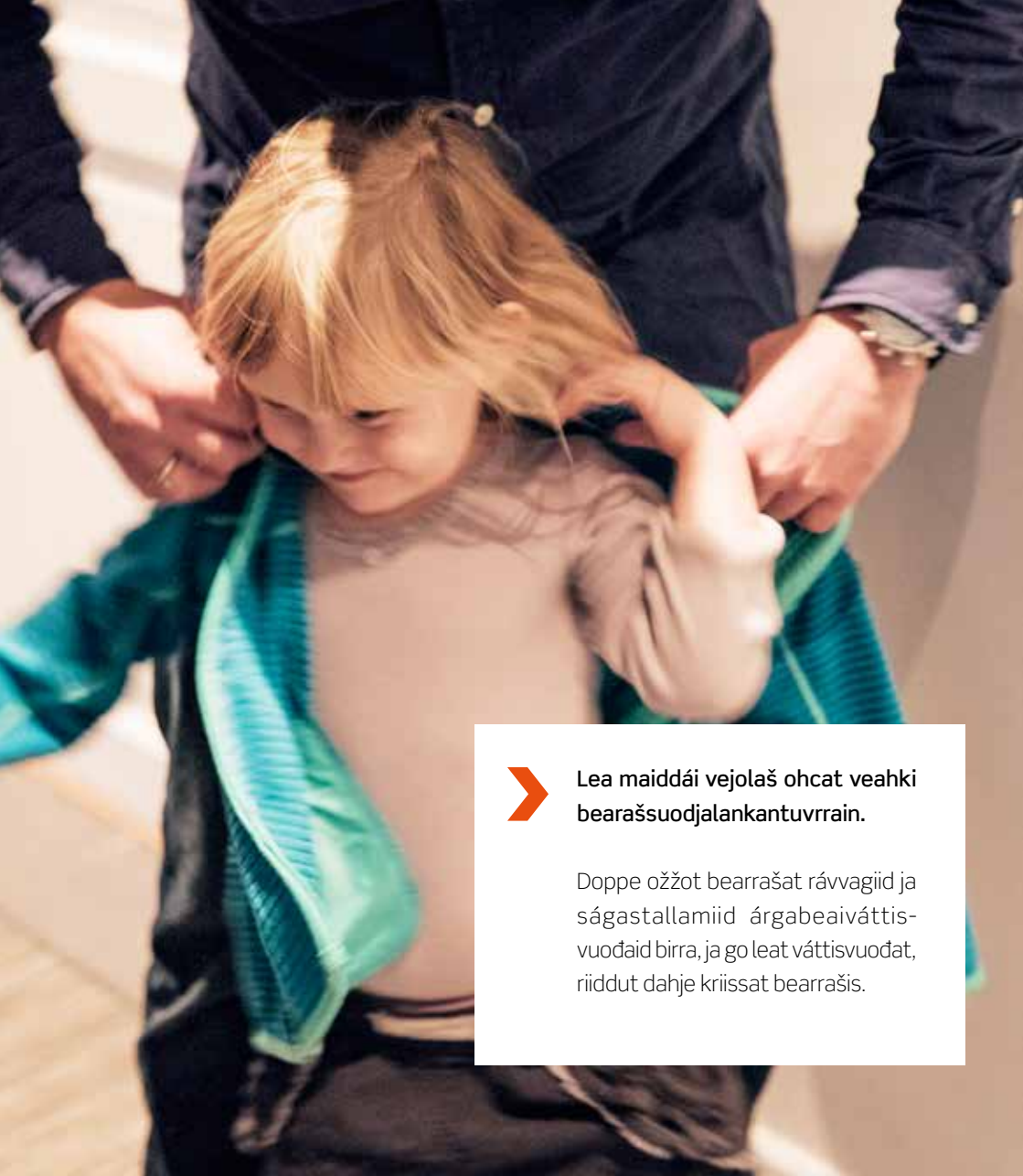
Buohkat sáhttet soames geardde eallimis šaddat vátttes eallindillái, mas dárbbášit veahki ja doarjaga áimmahuššat iežaset mánáid fuolladárbbu. Dákkár dilálašvuodain lea mánáidsuodjalusas ovddasvástádus veahkehit bearraša.

Olusiid mielas lea lossat váldit oktavuoda mánáidsuodjalusbálvalusain, go ballet ahte mánná váldojuvvo sis eret. Fuolahusa badjelosas váldin lea duodalaš lávki sihke mánnái ja váhnemiidda. Danne fertejit leat buorit ákkat ovdal go dát dáhpáhuvvá.

Jus dárbbášat mánáidsuodjalusbálvalusa veahki, de sáhtát ringet gildii gos ásat ja bivdit áiggi. Go boadát ságastallamii, de don ovttas mánáidsuodjalusain kártet makkár veahkke- ja doarjja-dárbbuid du bearaš dárbbša.

Eatnašat geat ožžot veahki mánáidsuodjalusas, ožžot veahki ruovttus vai mánát ja váhnemat sáhttet eallit ovttas. Dán gohčodit veahkkedoaimbadijun, ja dat sáhtta ovdamearkka dihtii leat:

- ráđit ja neavvumat bearrašii
- váhnenjoavkkut
- doarjjaolmmoš
- ekonomalaš doarjja mánáidgárdesadjái
- ekonomalaš doarjja skuvlaastoáigeortnegii (SAO/AKS)
- ekonomalaš doarjja astoáigedoaimmaide dahje earái
- veahkki vahkkoloahpaid / galledanruoktu

**Lea maddái vejolaš ohcat veahki
bearašsuodjalankantuvrrain.**

Doppe ožžot bearrašaht rávvagiid ja
ságastallamiid árgabeaiváttis-
vuodaid birra, ja go leat váttisvuodát,
riiddut dahje kriissat bearrašis.

40 % buot mánáin geat ožžo veahki mánáidsuodjalusas 2012:s, ožžo rávvagiid ja neavvumiid. 20 % ožžo galledanruovttu fáaldaga ja 19 % mánáin ožžo ekonomalaš doarjja-doaimbajuid. Badjel 80 % buot mánáin maidda mánáidsuodjalus ángiruššá, ožžot eaktodáhtolaš doarjjadoaimbajuid. (SSB)

MUN FUOLASTUVAN MÁNÁS GEAN DOVDDAN. BERREN GO VÁLDIT OKTAVUOĐA MÁNÁIDSUODJALUSAIN?

Eadnin dahje áhččin dáiddát ballat váldimis oktavuođa mánáidsuodjalusain. Fuolkin, kránnján, oahpaheaddjin dahje sullasažžan dáiddát leat eahpesihkar ja balat seaguheames áššái.

Jus ii váldde oktavuođa, de sáhttá boadusin leat ahte mánát ja váhnemat eai oaččo dan veahki ja doarjaga man dárbašit, ja masa sis leat vuoigatvuohta lága bokte.

Ale bala váldimis oktavuođa báikkálaš mánáidsuodjalusbálvalusain. Riŋge ja mui tal iežat vát-tisvuođa/fuolastuvvama birra. Mánáidsuodjalusa fágaolbmot sáhttet addit dutnje olu buriid rávvagiid das maid sáhtát dahkat viidáseappot, ja mo sii sáhttet veahkehit du dahje olbmo geas fuolastuvat.

Jus du mielas lea unohas váldit oktavuođa mánáidsuodjalusain, de sáhttet sosiálaoahpaheaddji, dearvašvuođadivššár dahje eará ollesolbmot veahkehit du dáinna.

Sáhtán go leat anonyma go diedihan?

- Sáhtát ieš válljet háliidat go leat anonyma go válddát oktavuođa mánáidsuodjalusbálvalusain.
- Sáhtát válljet diedihit ášši anonymalaččat, amas mánáidsuodjalus dahje váhnemat diehtit gii diediha. Muite ahte bearaš beassá oaidnit diedáhusa, nu ahte jus don čálát ahte don leat máná goaski, de lea du álki dovdat.
- Jus it vállje leat anonyma, de besset váhnemat diehtit gii lea sádden fuolastusdieđu mánáidsuodjalussii.

MII DÁHPÁHUVVÁ GO MÁNÁIDSUODJALUS OAZŽU FUOLASTUSDIEĐU MÁNÁ DAHJE BEARRAŠA BIRRA?

Mánáidsuodjalussii čuojahuvvo dávjá dahje sidjiide boahtá reive ja soames muitala iežas navdit soames mánás dahje bearrašis ii leat buorre dilli. Dán mii gohčodat fuolastusdiehtun. Mánáidsuodjalus lea geatnegahtton guorahallat fuolastusdieđu ja árvvoštallat galgá go iskat ášši vai ii.

Jus mánáidsuodjalus gávdná ákkaid iskat ášši vudoleappot, de sáhhtá mánáidsuodjalus váldit oktavuoda suinna gii lea dieđihan, oazžut eanet dieđuid das manne lea sádden fuolastusdieđu.

Eará háviid ii leat mánáidsuodjalusas dárbu dahkat nu, ja váldá njuolga oktavuoda máná váhnemiiguin iskat ášši. Dalle gohččojuvvojit váhnemat ságastallamii kantuvrii dahje ruovttus. Jus mánáidsuodjalus galleda váhnemiid ruovttus, de sáddejuvvo vuos reive ahte mánáidsuodjalus boahtá galledit.

Go váhnemat deaivvadit mánáidsuodjalusbargiin, de ožžot dieđuid fuolastusdieđu birra, ja eanaš háviid besset ieža lohkat dan. Go lea eanet dieđuid háhkan fuolastusdieđu birra, de háleštit mánáidsuodjalusbargi ja bearraš das mii lea čállon. Dávjá háliida mánáidsuodjalus maiddá háleštit earáiguin geat dovdet máná ja bearraša, nugo ovdamearkka dihtii dearvvašvuodastašuvnnain, mánáidgárdiin, skuvllain, PP-bálvalusain ja sullasaččain.

Iskkadeami bokte galgá mánáidsuodjalusbálvalus gávnnahit dárbašit go čuovvolit ášši vai eai.

VÁHNEMIID JA FUOLAHEDDJIID VUOIGATVUOĐAT

Váhnemat, geaid luhtte mánná orru, ja váhnemat geain dasa lassin lea váhnenovddasvástádus mánnái, leat mánáidsuodjalusášši bealit. Jus leat beallin áššis, de lea dus:

- Vuoigatvuohta oaidnit ášši dokumeanttaid
- Vuoigatvuohta váidalit mánáidsuodjalusa mearrádusa
- Vuoigatvuohta čoahkkimastit Fylkalávdegottiin ja muitalit iežat oaivila
- Vuoigatvuohta nuvtá advokáhtaveahkkái Fylkalávdegotteáššiin ja diggeáššiin
- Vuoigatvuohta váidalit Fylkalávdegotti dahkan mearrádusa ja guoddalit dáid duopmostuoluide
- Vuoigatvuohta ávžžuhit gomihit fuolahusa badjelasas váldima mearrádusa

ON MÁNÁIDKONVENŠUVDNA

Konvenšuvdna nanne ahte buot vuollil 18-jahkásaš olbmot leat mánát, ja Mánáidkonvenšuvdna fáttmasta sin.

MÁNÁID VUOIGATVUOĐAT:

- Buot mánát leat riegádan friddjan ja ovttaárvosažžan
- Buot mánáin lea vuoigatvuohta nammii ja riikkavulošvuhtii.
- Buot mánáin lea vuoigatvuohta suodjalussii.
- Buot mánáin lea vuoigatvuohta buoremus vejolaš dearvvašvuođaveahkkái ja doarvái borramuššii ja juhkamuššii.
- Buot mánáin lea vuoigatvuohta gullot ja váldojuvvot vuhtii.
- Buot mánáin lea vuoigatvuohta vázzit skuvlla.
- Buot mánáin lea vuoigatvuohta stoahkamii, astoáigái ja vuoingasteapmái
- Buot mánáin leat seamma vuoigatvuođat.

MO VÁLDDÁN OKTAVUOĐA MÁNÁIDSUODJALUSAIN?

Sáddet reivve

Sáhtát sáddet čálalaš fuolastusdieđu poastan mas muitalat ahte dárbbasat veahki ja háliidat čoahkkima mánáidsuodjalusain. Sáhtát sáddet čálalaš dieđu poastan jus fuolastuvat mánás. Dalle fertet čállit mii váttisvuohtan lea, geas lea sáhka ja mo mánáidsuodjalus sáhttá váldit oktavuoda olbmui.

Čuojahit

Sáhtát maiddáí ringet mánáidsuodjalussii gielddas gos mánná/nuorra orru. Go ringet, de beasat háleštit soapmásiin gii bargá mánáidsuodjalusbálvalusas, das mas fuolastuvat. Dalle sáhtát oažžut rávvagiid das maid berret bargat viidáseappot. Sáhtát leat anonyma.

Čoahkkin

Šiehtat ságastallanáiggi. Olu mánáidsuodjalusbálvalusat leat várren áiggi váldit vuostá ráva- ja neavvunságastallamiidda. Jus don háliidat dán, de ringe iežat gieldda mánáidsuodjalusbálvalussii jearrat lea go áigi. Dákkár ságastallamiin beasat hállat das mii fuolastuhttá du, ja oažžut neavvagiid das maid berret viidáseappot bargat. Sáhtát maiddáí váldit mielde olbmo doarjjan.

JUS DÁRBBAŠAT DULKKA, DE SÁHTÁT BIVDIT DAN

BEARAŠRÁVVAGAT

Dábálaččat mánáidsuodjalus dat mearrida mii galgá dáhpáhuvat mánáidsuodjalusáššiin.

Bearrašat geat leat vátties dilis, sáhttet maiddáí oažžut veahki čadahit bearašráđi. Bearašráđi lea čoahkkin gos bearáš čoahkkana fulkkiiiguin ja earáiguin geat mearkkašit olu mánnái. Bearáš šiehttá das maid berrejit dahkat vai mánás ja bearrašis buorrána dilli ja digaštallat dán mánáidsuodjalusbálvalusain.

Jus don leat vásihan balddihahtti dahje unohis dáhpáhusa, dahje jus don dahje oahppásat vásihit váttisvuođa bearrašis, de váldde oktavuođa mánáidsuodjalusvávttain dahje **alárbmatelefovnain 116 111**

Mánáid-, nuoraid-
ja bearašdirektoráhtta

Poastačujuhus

Postboks 2233

3103 Tønsberg

Galledančujuhus

Stensberggaten 27

0170 Oslo

bufdir.no